

GABRIELA
MISTRAL

UNA
DONA
QUE
VA ESTIMAR

PER MON GONZÁLEZ FERRÁN

GABRIELA MISTRAL: UNA DONA QUE VA ESTIMAR

*Un homenatge a Artur Nils Lundkvist,
Laura Rodig, Palma Guillén i Doris Dana*

1. INTRODUCCIÓ

Gabriela Mistral va ser la primera dona de la història a rebre el Premi Nobel de Literatura per la seva poesia, concretament el 1945, i la primera persona de l'Amèrica Llatina a rebre aquest guardó.

Aquest homenatge a Gabriela Mistral es divideix en quatre parts (Gabriela, la mestra; Gabriela, la diplomàtica; Gabriela, la poeta, i el seu llegat), en les quals intentarem centrar-nos exclusivament en un aspecte de la seva obra poètica: **el de la Gabriela que estimava i, tangencialment, el de la Gabriela mística moderna.**

2. DESENVOLUPAMENT

2.1. Gabriela, la mestra: estimava els nens i nenes que ensenyava i va lluitar per un futur menys tràgic per a ells

Gabriela Mistral és el pseudònim literari d'una dona nascuda **Lucila de María del Perpetuo Socorro Godoy Alcayata**. Va adoptar aquest pseudònim d'un escriptor que adorava: Frédéric Mistral, un escriptor del sud de França, que va guanyar el Premi Nobel de Literatura el 1904 i era un home d'una sensibilitat extrema que va lliurar una lluita política i lingüística apassionada per dignificar la seva llengua, l'occità.

Gabriela va néixer a Vicuña, a la província d'Elqui, a la regió de Coquimbo, cap al centre de la llarga franja que és Xile, el **7 d'abril de 1889**. A Vicuña, encara hi ha [un museu](#) a la casa on va néixer.

Gabriela va començar a treballar com a mestra ajudant als 16 anys, el 1904, a l'Escuela de la Compañía Baja de La Serena. A partir de 1908, va treballar com a **mestra** al poble de La Cantera i més tard a Los Cerrillos, a la carretera d'Ovalle. I va ser mestra, tot i que no havia estudiat, ja que no es podia permetre fer-ho. Va ser una altra figura autodidacta, com Miguel Hernández.

Més tard, el 1910, als 22 anys, **li van reconèixer** els seus coneixements a l'Escuela Normal núm. 1 de Santiago i va obtenir el títol oficial de *mestra de l'Estat*, la qual cosa li va permetre ensenyar a secundària. Això li va valer **l'enemistat dels seus col·legues**, ja que havia rebut aquest títol pel reconeixement dels seus coneixements i experiència, sense haver assistit a l'Institut Pedagògic de la Universitat de Xile. Ben aviat, Gabriela va començar a despertar enveja en els cercles educatius dominats per homes que l'envoltaven. I ningú no ha encapsulat tan bé els manaments que han de guiar els mestres com ho va fer Gabriela en el seu '**Decàleg del Mestre**'.

EL DECÀLEG DE LA MESTRA

AMA: Si no saps estimar profundament, no ensenyis als infants

SIMPLIFICA: Saber és simplificar sense restar essència.

PERSISTIR: Repeteix, tal com la natura repeteix espècies fins que s'assoleix la perfecció.

ENSENYA: Amb un ull per a la bellesa, perquè la bellesa és la mare de totes les coses.

MESTRE: Sigues apassionat. Per encendre llànties, has de portar foc al cor.

DONA VIDA A LA TEVA CLASSE. Cada lliçó hauria de ser tan viva com un ésser viu.

DESENVOLUPA'T: Per donar, has de tenir molt.

RECORDA: La teva professió no és una mercaderia; és un servei diví.

ABANS de impartir la teva lliçó diària, comprova que el teu cor sigui pur.

REFLEXIONA: sobre el fet que Déu t'ha confiat la tasca de crear el món de demà.

Gabriela va viure i va ensenyar per tot Xile, des d'Antofagasta, al nord més extrem, fins al port de Punta Arenas, al sud més extrem, on va dirigir la seva primera escola secundària i va donar un nou impuls a la ciutat. El 1921, amb 32 anys —la mateixa edat en què va morir Miguel Hernández en una presó franquista a Alacant—, Gabriela Mistral buscava un nou repte, després d'haver dirigit dues escoles secundàries de qualitat pèssima. Es va presentar a l'examen de concurrència i va guanyar el prestigiós càrrec de directora de l'Escola Secundària núm. 6 de Santiago, però el professorat no la va acollir bé i la va criticar per la seva manca de titulació docent formal.

Potser va ser aquesta sensació de ser incompresa i menyspreada pels homes envidiosos que l'envoltaven el que finalment va impulsar Gabriela a deixar enrere el seu estimat Xile natal per convertir-se en una educadora distingida més enllà de les fronteres del país. Així doncs, el 23 de juny de 1922, Gabriela Mistral va embarcar cap a Mèxic al vapor *Orcoma*, a invitació de l'aleshores ministre d'Educació de Mèxic, José Vasconcelos. Hi va romandre gairebé dos anys, treballant al costat dels intel·lectuals més destacats del món de parla hispana d'aquella època. Des d'allà, va viatjar a altres països de l'Amèrica Llatina, com la República Dominicana, Cuba i Nicaragua, així com als Estats Units i Europa, on va estudiar les escoles i els mètodes educatius d'aquests països.

2.2. Gabriela, la diplomàtica

Alternava aquests viatges com a «Mestra del món i per al món» amb les seves primeres incursions en la diplomàcia. Així, a mitjans de la dècada de 1920, després d'una gira pels Estats Units i Europa, va tornar a Xile, on la situació política era tan tensa que es va veure obligada a marxar de nou, aquesta vegada per servir a Europa com a secretària d'una de les seccions de la Societat de Nacions el 1926. Aquell mateix any, va assumir el càrrec de **secretària a l'Institut de Cooperació Internacional de la Societat de Nacions a Ginebra**.

El 1933, **Gabriela Mistral** va començar formalment la seva carrera diplomàtica i va treballar, durant un període de vint anys, com a cònsol de Xile en ciutats d'Europa i les Amèriques, una rere l'altra. Darrere d'aquesta fase, almenys en les seves primeres etapes, es pot veure la mà que l'ajudava de Pedro Aguirre Cerda, que era originalment mestre, titulat a Xile i amb un doctorat a la Sorbona; a qui Gabriela va conèixer el 1916; a qui Gabriela va dedicar la seva col·lecció de poemes **Desolación**; que es va inspirar en Gabriela per escriure **El problema agrari** (1929), un llibre dedicat a ella; que va fer que l'tornés definitivament a Xile des de l'exili el 1930; i que va ser president de Xile entre el 1938 i el 1944.

Gabriela Mistral va començar la seva carrera diplomàtica com a cònsol a **Madrid** entre el juliol de 1933 i l'octubre de 1935. Llavors va ser nomenada cònsol a **Lisboa** l'octubre de 1935, càrrec que va ocupar fins al maig de 1936, quan va ser nomenada cònsol a **Oporto**. Va exercir a **Guatemala** entre novembre de 1936 i desembre de 1938 com a cònsol general honorària, i a **Niça** des de desembre de 1938 a fins al gener de 1940. El gener de 1940, va ser destinada a **Niterói** (una ciutat de l'estat de Rio de Janeiro, al Brasil). El gener de **1941**, es va traslladar a **Petrópolis** (una ciutat del mateix estat brasiler), on va rebre la notícia del Premi Nobel el **1945**.

A finals de 1945, va tornar als Estats Units, aquesta vegada com a cònsol general a **Los Angeles** (EUA), i amb els diners del premi es va comprar una casa a **Santa Barbara** (EUA), on va ser destinada com a cònsol el 1947. El juny de 1950 va ser nomenada cònsol a **Veracruz** (Mèxic) i, des del novembre de 1950, va exercir primer de cònsol i més tard de cònsol general (des de l'octubre de 1951) a **Nàpols**. El desembre de 1952, va ser nomenada cònsol a **Florida** (EUA). I des de l'agost de **1953**, va exercir de vicecònsol a **Nova York**, càrrec que va ocupar fins a la seva mort el **1957**.

2.3. Gabriela la Poetessa: Reina de la Literatura Iberoamericana i una dona que estimava

2.3.1. Gabriela la Poeta: Reina i Ambaixadora de la Literatura Iberoamericana

El **12 de desembre de 1914**, va guanyar el **primer premi en el concurs literari dels Jocs Florals**, organitzats per la Federació d'Estudiants de la Ciutat de Xile (FECh) a Santiago, pels seus «Sonets de la Mort».

Aquest poema està inclòs en la seva **primera col·lecció, “Desolación”**, que va aparèixer a Nova York el **1922** i va ser publicada per l'Instituto de Las Españas, per iniciativa del seu director, Federico de Onís. Al meu parer, **és la seva obra mestra**. Tanmateix, tot i ser un llibre produït amb les millors intencions pel director de l'Instituto de las Españas, amb un sincer desig d'introduir-la al món, crec que li falta coherència i lògica en la seva estructura.

El **1924**, dos anys més tard, quan Gabriela tenia 33 anys, es va publicar la seva segona col·lecció de poemes, **“Ternura”**. Als **1938**, a, als 49 anys, va publicar **“Tala”**, la seva tercera col·lecció de poemes. I als **1954**, a, als 65 anys, va publicar la seva quarta i última col·lecció de poemes: **“Lagar”**.

Entre la seva tercera i la seva quarta col·lecció, el **10 de desembre de 1945**, als 57 anys, va rebre el **Premi Nobel de Literatura** atorgat pel rei Gustau V de Suècia. Va ser la cinquena dona en la història del Premi Nobel de Literatura, des de la seva creació l'any

1901, a rebre el premi [les quatre que la van precedir van ser: l'escriptora sueca Selma Lagerlöf el 1909; l'escriptora italiana Grazia Deledda el 1926; l'escriptora noruega Sigrid Undset, nascuda a Dinamarca, el 1928; i l'estatunidenca Pearl S. Buck, criada a la Xina, el 1938], però va ser la primera dona a rebre'l exclusivament per la seva poesia; específicament, tal com es va dir a la cerimònia de lliurament: **«per la seva poesia lírica que, inspirada per emocions poderoses, ha fet del seu nom un símbol de les aspiracions idealistes de tota Amèrica Llatina».**

Gabriela va ser la primera persona d'Iberoamèrica a guanyar el Premi Nobel de Literatura. El fet que aquesta primera persona fos una dona va ser una cosa que molts homes mai li van perdonar. A la cerimònia de lliurament del premi, la van anomenar la 'reina de la literatura llatinoamericana'. Atès que el terme 'Llatinoamericà' és un gal·licisme encunyat pels francesos en un intent de marcar la seva influència a les Amèriques, es prefereix el terme 'Iberoamericà'; és per això que en aquest epígraf la menciono com la **'Reina de la Literatura Iberoamericana'**, en honor d'aquesta comunitat iberoamericana que ens uneix amb la Península Ibèrica i les Amèriques, i que ha anat prenent forma des de principis dels anys noranta, en el veritable esperit de Mistral, sota el paraigua de les [Cimeres Iberoamericanes](#): la Primera el 1991 a Guadalajara, Mèxic —el país on Gabriela era més altament i més justament venerada— i la Sisena el 1996 i la Dissetena el 2007 al seu Xile natal. I havent passat la meitat de la seva vida com a diplomàtica – ella que va ser cònsol general però mai ambaixadora – hauria estat encantada que la anomenessin **'l'ambaixadora de la literatura iberoamericana'**, que és el que fermament crec que va ser.

També voldríem retre aquí un homenatge sentit a **Artur Nils Lundkvist (1906–1991)**, poeta i escriptor suec, membre de ple dret de l'Acadèmia Sueca des del 1968, un ferm pacifista durant la dura Guerra Freda, i l'home que va traduir, havent après pel seu compte espanyol i francès amb diccionaris, tots els grans escriptors al suec, gràcies al qual l'Acadèmia els va atorgar el Premi Nobel. El 1936, juntament amb la seva esposa, la poeta sueca María Wine, havia visitat Espanya i Iberoamèrica. El que pocs saben és que va ser el primer a traduir Gabriela Mistral al suec i que va ser gràcies a la seva traducció i als seus esforços que Gabriela Mistral va guanyar el Premi Nobel; perquè els traductors, encara que siguin autodidactes com aquest senyor, poden fer miracles i salvar abismes. Tant la Gabriela com l'Artur compartien els trets de ser poetes, pacifistes i persones espirituals. Pablo Neruda, Gabriel García Márquez i Camilo José Cela li van agrair expressament el Premi Nobel a ella. De fet, des de la seva mort el 1991, ningú més va traduir al suec durant molt de temps, i és per això que va trigar deu anys a tornar a atorgar-se el Premi Nobel a un escriptor de parla hispana. Estic agraït a **Gerardo Hernández Roa**, un professor xilè que resideix a Suècia des de la dècada de 1980, per la informació sobre Lundkvist.

2.3.2. Gabriela: una gran dona que estimava tothom, tota la gent i tota la humanitat

2.3.2.1. Gabriela estimava els homes

Aquí parlarem de tres homes. L'amor que Gabriela professava per ells és difícil de categoritzar, ja que cap d'ells va ser el seu marit oficial. Dit això, els tres comparteixen un fil conductor: tots tres es van prendre la vida.

2.3.2.1.1. Romelio Ureta: el seu amor juvenil

I tot i que Gabriela Mistral **era molt reservada amb la seva vida personal** i se sap poc dels amors i desenganys que va viure, molts estudiosos assenyalen que darrere de “Desolación” hi ha un profund desengany. Concretament, darrere de «Sonetos de la Muerte» (Sonets de la Mort) —el seu primer poema guardonat i un dels inclosos en el seu recull de debut “Desolación”— hi havia un home. Això ho confirma un estudi d'Ana María Cuneo publicat a l’ “Antologia sobre Gabriela Mistral”, publicada el 2010 per les 22 Acadèmies de la Llengua Espanyola com a volum commemoratiu. Ana Cuneo afirma en el seu assaig —i cito textualment—: «La Lucila va conèixer Romelio Ureta el 1906 a La Serena, on ell treballava als ferrocarrils... Poc després, es van trobar en una pensió a La Cantera on ella era mestra... El novembre de 1909, Ureta es va suïcidar a causa de dificultats econòmiques.»

I sabem que el poema '**Sonetos de la Muerte**' (“Sonets de la Mort”) va guanyar un premi el 1914, però a causa de la precipitació amb què es va publicar 'Desolación', no sabem l'any exacte en què es va escriure; tanmateix, podria haver estat després del suïcidi de Romelio el 1909.

El 1914, quan aquest poema va guanyar el premi, Miguel Hernández només tenia quatre anys, però potser el va llegir. Recorda tant la seva 'Elegia per a Ramón Sijé'! Mai no sabrem amb certesa si la Gabriela el va inspirar, però mentre a La Serena hi havia roses, a Alacant hi havia ametllers en flor:

SONETS DE LA MORT

I

Del nínxol glaçat on els homes t'hi van posar,
Et trauré a la terra humil i assolellada.
Que jo hi havia de dormir, els homes no ho sabien,
ni que somiarem sobre el mateix coixí.

Et posaré a terra sota el sol amb un
tendresa de mare pel seu fill adormit,
i la terra esdevindrà un bressol de tendresa
com rebi el teu cos de nen dolorit.

Llavors escamparé terra i pètals de rosa,
i a la llum platejada i vaporosa de la lluna,
la llum restant quedarà captiva.

Me'n aniré, cantant les meves belles gestes de venjança,
perquè a aquella profunditat amagada cap mà
que arribarà a sota per arrabassar-me el teu grapat d'ossos!

II

Aquesta llarga cansalera s'intensificarà un dia,
i l'ànima dirà al cos que ja no vol
arrossegant la seva massa pel camí rosat,
pel qual caminen els homes, satisfets de viure...

Els sentiràs cavar amb vigor al teu costat,
que un altre adormit arriba a la ciutat silenciosa.
Esperaré fins que m'hagin cobert completament...
i llavors parlarem per una eternitat!

Només llavors sabràs per què no madura,
per què la teva carn encara és massa tendra per als ossos
profunds i buits,
havies d'anar a dormir, sense cansament.

La llum brillarà sobre el regne fosc dels senyals;
sabràs que en el nostre vincle hi havia un senyal de les estrelles
i, trencat el gran pacte, vas haver de morir...

III

Mà malefiques et van prendre la vida des del dia
quan, a un senyal de les estrelles, vas deixar el teu
de lliris d'un blanc nevadís. Va florir en alegria.
Mà malefiques s'hi van immiscórr tràgicament...

I vaig dir al Senyor: «Pel camí mortal
el guien. O ombra estimada que no saben com guiar!
Arrapalla, Senyor, d'aquelles mans fatals,
o submergeix-lo en el llarg son que només Tu pots concedir!

No puc cridar-lo, no puc seguir-lo!
El seu vaixell és impulsat per un vent de tempesta negra.
Torna'l a portar als meus braços, o el tallaràs en la flor de la
vida.'

La barca rosa de la seva vida es va aturar...
Em dius que no sé res d'amor, que no vaig mostrar cap
misericòrdia?
Tu que estàs a punt de jutjar-me, ho entens, Senyor!

2.3.2.1.2. Stefan Zweig: el seu gran amic

Stefan Zweig – fill de pares jueus, escriptor austríac nascut a Viena, un dels escriptors més lúcids de l'Europa d'entreguerres, tot i que els seus llibres van ser prohibits pels nazis el 1936, i un gran amic de la Gabriela – també vivia a Petrópolis des del 1941, on havia arribat amb la seva segona esposa, Charlotte Elisabeth Altman, fugint dels nazis alemanys. **El 22 de febrer de 1942, Stefan i la seva esposa, desesperats per la idea que els nazis s'apoderarien del món, es van suïcidar a Petrópolis.**

2.3.2.1.3. Juan Miguel Pablo Godoy Mendoza: el seu fill adoptat: EL SEU FIL

Conegut afectuosament com a 'Yin yin', aquest nen devia haver nascut entre maig i juny de 1925. L'arbre genealògic disponible en línia mostra que era fill del cosí primer de Gabriela, Carlos Godoy, que era mariner mercant, i de Marta Mendoza, que va morir a Ginebra el 1926. **Gabriela Mistral l'adopta a Barcelona el març de 1926 i el va criar i estimar com si fos fill seu.** A partir d'aleshores, el nen la va seguir arreu del món. **El 14 d'agost de 1943**, mentre Gabriela era a Petrópolis (Brasil), el seu fill **es va suïcidar**, poc després de fer els 18 anys. Va ser el tercer suïcidi d'algú estimat i proper a Gabriela en l'espai d'un any i mig. El poema següent, «**L'abandonada**», inclòs en el seu recull *Lagar*, podria haver estat escrit arran d'aquest suïcidi i està dedicat a «Emma Godoy», probablement una altra de les seves cosines, la germana del pare biològic del noi i tieta de la Yin Yin.

L'ABANDONADA

Ara aniré a aprendre
la terra de l'amargor,
i a desaprendre el teu amor
que era la meva única llengua,
com un riu que ha oblidat
el seu llit, el seu corrent i les seves ribes.

Per què vas portar tresors
si no havies de portar l'oblit?
Tot em resulta superfluu, i jo sóc superflua
com un vestit de festa per a una festa que mai no va ser;
tant és així, Déu meu, que sóc prescindible
la meva vida ha estat superflua des del primer dia!

Dóna'm ara les paraules
que la meva nodrissa no em va donar.
Les tartamudejaré amb bogeria
sil·laba a sil·laba:
la paraula 'botí', la paraula 'res',
i la paraula 'fi',
encara que se'm retorcin a la boca
com serps mossegades!

M'he assegut al mig de la Terra,
amor meu, a mig camí de la vida,
per obrir-me les venes i el pit,
per pelar-me com una maduixa viva,
i trencar el caoba vermell
dels meus ossos que t'estimaven.

Estic cremant el que teníem:
les parets gruixudes, les bigues altes,
derrucant, una a una,
les dotze portes que solies obrir
i encegant, amb cops d'aspa,

la cisterna de l'alegria.

Escamparé, en un remolí,
la collita recollida ahir,
per buidar les butlles de vi
i alliberar els ocells capturats;
per trencar-se, com el meu cos,
les parets de la 'masia'
i mesurar amb els braços esteses
el munt de cendres.

Com fa mal, com n'és de dur,
com eren divines les coses,
i no volen morir, i es lamenten mentre moren,
i deixen al descobert les seves entranyes vives!
Les troncs entenen i parlen,
el vi, elevant-se, observa
i el ramat d'ocells s'alça
amb torpesia i en desordre com una boira.

Que vingui el vent; que es cremi la meva casa
millor que un bosc de resina;
que el molí i la torre de la mare
el molí i la torre de la padrina.
La meva nit, accelerada pel foc,
que la meva pobra nit mai no vegi la llum del dia!

I un gran amor juvenil que es treu la vida, com el de Romelio; **a més, el suïcidi d'un amic proper, un escriptor**, i la seva esposa; **a més, el suïcidi del seu fill** adoptat – tot això inevitablement **deixa cicatrius profundes**. I no és que ella ho hagués buscat; és simplement que hi ha persones que, malauradament, es veuen obligades a viure vides especialment dures. Les vicissituds del destí. Un destí fatídic. I la de la Gabriela n'era una.

2.3.2.2. Gabriela estimava les dones

Aquí parlarem de tres dones pels seus noms complets. L'amor que Gabriela sentia per elles és difícil de categoritzar, ja que cap no era la seva esposa oficial. Dit això, les tres comparteixen un fil conductor: totes tres van ser companyes vitals per a ella i la van donar suport.

2.3.2.2.1. Laura Rodig

Després del suïcidi del seu primer amor, Gabriela ja no va estar acompanyada en els seus viatges i en el seu camí vital per molts homes; en canvi, va preferir envoltar-se de l'afecte sanador de les dones. La primera dona del nom complet de la qual es té constància és Laura Rodig. Gabriela havia conegut Laura Rodig a Punta Arenas el 1918. Laura va seguir Gabriela a Mèxic el 1922 a bord de *l'Orcota*.

Mentre encara era viva, Gabriela va dedicar el poema inicial de “Desolación” a la dona que, en aquell moment, probablement compartia la seva vida amb ella: Laura Rodig. I en això rau la qüestió: compartir la vida. Aquest poema obre la primera de les vuit parts en què es divideix “Desolación”. Una primera part titulada «Vida».

EL PENSADOR DE RODIN

Amb el mentó recolzat en la seva mà aspra,
el Pensador recorda que és carn de la seva pròpia osca,
carn mortal, despallada davant del destí,
carn que odia la mort, i tremolava de bellesa.

I tremolava d'amor, tota la seva primavera ardent,
i ara, a la tardor, està veritablement ofegat en la veritat i la
tristesa.
El pensament «hem de morir» li travessa el front,
en bronze esmolat, quan comença la nit.

I en l'angoixa, els seus músculs s'esquerdaren, patint.
Cada solc de la seva carn s'omple de terror.
Es parteix, com una fulla de tardor, davant del poderós Senyor

que el crida des dels bronzes... I no hi ha cap arbre tort
ni banyat per la llum del sol a la plana, ni un lleó amb el flanc
ferit,
tens com aquest home que medita sobre la mort.

2.3.2.2.2. Palma Guillén

Palma Guillén era una altra de les amigues de Gabriela. Gabriela li va dedicar la seva tercera col·lecció de poemes, “Tala”, publicada el 1938. L'exquisida dedicatòria d'aquest llibre diu el següent: «A Palma Guillén, i a través d'ella, a la compassió de les dones mexicanes». Es sap que Palma va adoptar el fill de Gabriela i que totes dues el van criar juntes. I totes dues eren a Petrópolis quan el jove es va treure la vida.

2.3.2.2.3. Doris Dana

L'última companya que va estar al costat de Gabriela des del 1946 fins a la seva mort el 1957 —és a dir, durant els últims onze anys de la seva vida— va ser Doris Dana, que també va ser qui va preservar el seu llegat més valuós. Quan es van conèixer, Doris tenia 26 anys i Gabriela 57, una diferència de 31 anys.

Doris era una altra dona excepcional: la primera professional del seu àmbit a elaborar un programa de reeducació per a l'Alemanya de la postguerra el 1945. Aquell mateix any, Gabriela va guanyar el Premi Nobel.

El llegat més important de Mistral és aquell que **Doris Dana va recopilar** incansablement, sobretot quan es va adonar que Gabriela s'estava esvaint. Fins i tot en aquell moment, Doris Dana era conscient no només que la vida de Gabriela Mistral era

finida a causa de la diabetis i els problemes de cor que patia, sinó **també que Gabriela seria algun dia una figura de gran rellevància.**

Per aquest motiu, a principis de la dècada de 1950, Doris va començar a portar un registre meticulós de cada conversa que tenia amb la poeta. A més, va recollir les seves cartes i milers d'assaigs literaris que, havent estat escrits per una dona de tanta visió i sensibilitat, són autèntiques joies.

Quan Gabriela va morir a l'Hospital Hempstead de Nova York el 10 de gener de 1957 a , a causa d'un càncer de pàncrees i amb Doris Dana al seu costat, **sabia que el seu llegat estava en mans de l'executora testamentària més excel·lent del món. Aquest llegat, construït amb amor, per amor i per a l'amor, va ser salvaguardat per Doris fins a la seva mort el novembre de 2006.**

2.3.2.2.4. Especulació sobre el lesbianisme

S'ha especulat molt sobre si Gabriela Mistral era lesbiana en una època en què el lesbianisme i l'homosexualitat eren poc entesos.

Actualment, almenys a Europa, aquestes opinions són cosa del passat. A Espanya, la històrica Llei 13/2005, de 1 de juliol, que modifica el Codi Civil pel que fa al dret a casar-se, va convertir el país en el tercer estat europeu, després de Bèlgica i els Països Baixos, a autoritzar les dones lesbianes i els homes gais a casar-se, si així ho desitjaven. Pel que fa als drets civils, va ser una veritable revolució: una revolució fantàstica.

I què feia la Gabriela al llit —si és que el compartia— amb les dones que formaven part de la seva vida? **Doncs feia el que li venia de gust.** Si la Gabriela i la Doris, o la Gabriela i la Palma, o la Gabriela i la Laura feien alguna cosa en el seu temps lliure que es pogués descriure com a promiscua, això era cosa seva.

Tot i que durant la vida de la Gabriela hi va haver rumors al Xile sobre la seva suposada relació lesbiana amb la Doris —i es diu que aquests rumors van arribar a les orelles de la Gabriela i que, ofesa, va decidir no tornar a establir-se mai més a la seva terra natal, preferint quedar-se als Estats Units—, el que és cert és que **la Doris va negar**, fins al final dels seus dies, **que mai hagués existit cap relació lesbiana entre elles.**

Per aquest motiu, **el llibre publicat al Xile el 2009 sobre la Doris i la Gabriela** es considera **vergonyós**. Aquest llibre s'intitula “Niña Errante” i va ser publicat per l'editorial xilena Lumen, amb una transcripció, un pròleg i notes de Pedro Pablo Zegers, conservador de l'Arxiu d'Escriptors de la Biblioteca Nacional de Xile, basat en 250 cartes que Zegers va seleccionar de la correspondència entre Gabriela i Doris, la mateixa correspondència que Doris havia preservat honorablement fins a la seva mort i que no havia arribat a Xile fins a finals del 2007. **Aquest llibre es pot considerar una ofensa a la dignitat**, si més no perquè permet que aquestes cites —paraules que la Gabriela va adreçar a la Doris— se n'extreguin i, des del 2009, inundin els racons més tèrbols d'internet: «Doris, sóc als Estats Units per tu»; 'Soc teva a cada racó del món i al cel'; i 'Potser va ser una pura bogeria cedir a aquesta passió'.

Per intentar demostrar aquest punt, a continuació es reproduïx un poema d'una gran poeta dominicana; és professora universitària a la 'la Universidad Autónoma ' de Santo Domingo (UASD); mare de dues filles i àvia de quatre nets; lesbiana des de fa temps; i

algú que ha publicat en antologies lèsbiques. En el seu poema «Dones...», de la col·lecció «Extasi màgic», es pot apreciar la diferència de to entre «Amor de la Mare del Món» de Gabriela i «Amor de la Dona del Món» de Nelsy Aldebot Reyes.

DONES...

Dones belles
plenes de foc i vigor
amb ulls grans i sensuals
jugant a la dansa de l'amor
ballant lliurement
prenent el vol...

Foc interior
llibertat per fluir
junts, sols, amb altres...

Dones dansant, amants
giravoltant
en una dansa màgica de veles
cabells, malucs...

Volant, flotant,
sense cap impediment
sense entrebancar-se
cap límit...

Somni eròtic
fantasia exòtica
flueix amb el mar i el vent
reunint energia terrenal
transformant-me en
una rica, bella
eròtica, sensual...

2.3.2.3. Gabriela estimava totes les dones

Però Gabriela no va estimar només dues o tres dones; més aviat, **va estimar i comprendre totes les dones del món**, tal com es fa palès a '**Poemes de la Mare Més Trista**'.

POEMES DE LA MARE MÉS TRISTE

LLANÇADA

El meu pare va dir que em llençaria fora; li va cridar a la meva mare
que em llençaria fora aquesta mateixa nit.

La nit és càlida; a la llum de les estrelles, podria caminar fins al poble
més proper; però i si el nadó neix en les pròximes hores? Potser els

meus sanglots han despertat el nadó; potser el nadó vol sortir a veure el meu rostre tacat de llàgrimes. I el nadó tremolaria a l'aire glaçat, encara que l'embolcallés.

PERQUÈ HAS VINGUT?

Per què has vingut? Ningú t'estimarà, tot i que ets bonic, fill meu. Tot i que somrius dolçament, com els altres nens, com el més petit dels meus germans, ningú més que jo et besarà, fill meu. I tot i que les teves petites mans onegen buscant joguines, no tindràs res per jugar, només el meu pit i el fil de les meves llàgrimes, fill meu.

Per què has vingut, si qui et va portar odiava des del moment que et va sentir dins del meu ventre?

Però no! Vares venir per mi; per mi que era sola, sola fins i tot quan em tenia ben aferrada entre els seus braços, fill meu!

I aquests «Poemes de la mare més trista», que són la segona part dels «Poemes de les mares», tenen un *subtext* que —com que la paraula encara no existia en aquell moment— la Gabriela va anomenar modèstament, com feia amb tota la seva obra, una «nota», i que explica la gènesi del poema.

NOTA.— Una tarda, mentre passejava per un carrer brètol de Temuco, vaig veure una dona del lloc asseguda a la porta de la seva barraca. Estava a punt de donar a llum, i el seu rostre traïa una amargor profunda.

Un home va passar pel seu costat i li va dir alguna cosa cruel, que la va fer ruboritzar.

En aquell moment, vaig sentir la plena solidaritat del nostre gènere compartit, la compassió infinita d'una dona per una altra, i vaig marxar pensant:

-És un de nosaltres qui ha de parlar (ja que els homes no ho han fet) de la santedat d'aquest estat dolorós i diví. Si la missió de l'art és embellir-ho tot, en una misericòrdia sense límits, per què no hem purificat això, als ulls dels impurs?

I vaig escriure els poemes que precedeixen aquest, amb una intenció gairebé religiosa.

Algunes d'aquelles dones que, per romandre castes, necessiten fer la vista grossa a la crua però inevitable realitat, van fer una crítica mesquina d'aquests poemes, cosa que em va entristeir per elles mateixes. Fins i tot van suggerir que els retirés d'un llibre.

En aquesta obra egocèntrica —minvada als meus propis ulls per aquesta mateixa egocentricitat— aquesta prosa humana podria ben bé ser l'única cosa en què es celebra la Vida en la seva totalitat. **Hauria d'haver-los tret?**

No! Aquí romanen, dedicats a les dones capaces de veure que la santedat de la vida comença amb la maternitat, que és, per tant, sagrada. Que sentin la profunda tendresa amb què una dona que acull els fills dels altres a la Terra mira les mares de tots els infants del món!

La primera part de «Poemes de les mares» consta de 17 microrelats poètics, entre els quals volem destacar «**Al marit**», escrit per una dona que va decidir no casar-se mai i que ben bé podria ensenyar a tots els homes del món com una dona desitja que el seu marit l'estimi de veritat durant l'embaràs.

AL MARIT

Marit, no m'abracis fort. L'has tret de les profunditats del meu ésser
com una nenúfar. Deixa'm ser com aigua immòbil.

Estima'm, estima'm una mica més ara! Jo, tan petita!, et doblaré pels
camins. Jo, tan pobra!, et donaré altres ulls, altres llavis, amb els quals
gaudiràs del món; jo, tan tendra!, m'obriré com una àmfora per a
l'amor, perquè aquest vi de la vida pugui fluir de mi.

Perdona'm! Sóc maldestra amb els peus, maldestra a l'hora de servir la
teva copa; però tu m'has omplert així i m'has donat aquesta estranyesa
amb què em mou entre les coses.

Sé més dolça amb mi que mai. No em remoguis la sang amb ansietat;
no em sacsegis l'alè.

Ara no sóc més que un vel; tot el meu cos és un vel sota el qual hi ha
un infant adormit!

2.3.2.4. Gabriela estimava tots els pobles

Com a exemple paradigmàtic del fet que Gabriela sempre va posseir consciència política i estimava tota la humanitat, volem destacar un poema que va escriure, «Al poble hebreu», arran de les massacres a Polònia, inclòs en la seva col·lecció de poemes “Desolació”, que, malauradament, també és sense data.

AL POBLE HEBREU

raça jueva, carn de penedors,
raça jueva, riu d'amargor:
com els cels i la terra, perdurable
i encara creix el vostre bosc de crits.

Mai no s'han deixat curar les teves ferides;
mai no han permès que una ombra es projectés sobre tu
per escórrer i renovar el teu embenatge,
ni més que cap rosa en flor.

El món ha estat acunat pels teus gemecs.
I jo jugo amb les fibres de les teves llàgrimes.
Les arrugues del teu rostre, que tant estimo,
són tan profundes com ferides de serra.

Tremolant, les dones balancegen el seu fill,
tremolant, l'home cull el seu manoll.
Un malson ha arrelat en els teus somnis
i la teva única paraula és 'miserere'!

Poble jueu, i tot i així encara teniu el cor
i una veu dolça com la mel, per lloar els vostres llars,
i recitar el Càntic dels Càntics
amb una llengua, uns llavis i un cor en trossos.

Maria encara camina dins de la teva esposa.
La imatge de Crist és al teu rostre;
als vessants de Sió l'han vist
crident-te en va, mentre el dia s'acaba...

El teu dol el va contemplar en Dimas
i Ell va parlar a Dimas aquelles paraules profundes
i, per ungir-li els peus, ella busca
i la troba tacada de sang!

Oh poble jueu, carn de dolors,
Raça jueva, riu d'amargor:
com els cels i la terra, perdura
i sempre creixent és el teu vast bosc de crits!

Es diu que Dana Doris era jueva. Si això és cert, deu haver estat una dona jueva qui va ajudar a honrar el seu llegat.

2.4. Gabriela: Artista i mística moderna

2.4.1. Gabriela, l'artista

Gonzalo Rojas és un dels pocs autors que no només perdona Gabriela pel seu 'mal gust' a l'hora de parlar de qüestions íntimes i personals, sinó que també la lloa per això. Gonzalo **ha dit**, en el seu « » **sobre Gabriela** a l'«Antología de las Academias», que el que caracteritza Gabriela és: «sinceritat de sentiment, un estrebada emocional, gairebé quevediana... visionària... austeritat al cor d'un gran patetisme... el volcànic i fins i tot el frenètic, però alhora rigor... no es va deixar encegar per l'avantguarda, sinó que es va prendre el seu temps per escoltar el llenguatge parlat dels seus compatriotes a les Amèriques, amb els seus arcaïsmes i murmuris, com Teresa d'Àvila, i així ens va revelar el món, en un punt intermedi entre la vident i la despectiva."

La Gabriela era una Artista amb 'A' majúscula, perquè concebia i reveria un art lliure de comercialisme. Només una gran ànima ens pot legar el següent '**Decàleg de l'Artista**', secció 'IV' (números romans), del seu poema 'El Arte' a la setena part de 'Desolación', una secció titulada 'Prosa'.

EL DECÀLEG DE L'ARTISTA

- I. Amaràs la bellesa, que és la ombra de Déu sobre l'Univers.
- II. No existeix l'art ateu. Fins i tot si no estimes el Creador, l'afirmaràs creant a la seva imatge.
- III. No oferiràs la bellesa com a esquer per als sentits, sinó com a aliment natural de l'ànima.
- IV. No serà un pretext per a la luxúria o la vanitat, sinó un exercici diví.
- V. No la cercaràs a les fires, ni hi portaràs la teva obra, perquè la Bellesa és verge, i allò que es troba a les fires no és Ella.
- VI. Sursirà del teu cor cap a la teva cançó, després d'haver-te purificat primer.
- VII. La teva bellesa també s'anomenarà misericòrdia, i consolarà els cors dels homes.
- VIII. Donaràs la teva obra com qui dona un fill: traient sang del teu cor.
- IX. La bellesa no serà per a tu un opi soporífic, sinó un bon vi que t'encengui per a l'acció; perquè si deixes de ser home o dona, deixaràs de ser artista.
- X. Sortiràs de tota la creació amb un sentiment de vergonya, perquè era inferior al teu somni, i inferior a aquell meravellós somni de Déu, que és la Natura.

2.4.2. Gabriela: Mística moderna

Potser perquè la majoria d'homes mai no han entès el costat místic i diví de les dones, o d'altres homes —aquells que utilitzen el costat dret del cervell i no només la meitat esquerra, la racional—, potser per això se sorprenen, com es va sorprendre Gonzalo Rojas, que Gabriela Mistral estigués tan apassionada per Amado Nervo i li dediqués una elegia pòstuma titulada «**In Memoriam**». I Rojas es pregunta a “la Antología” (2010), i cito: «Què la podria haver fascinat d'ell a part de la seva devoció a l'ocultisme i l'esoterisme?». I crec que és precisament perquè Rojas és incapaç de connectar amb aquest costat místic que es permet escriure comentaris com aquests. I és per això que, malgrat que Rojas és un dels grans de la literatura xilena i iberoamericana —una figura a l'altura de Pablo Neruda—, sembla incapaç d'entendre i reverenciar el misticisme femení.

la IndiaNo oblidem que a l'original de “Desolación”, Gabriela no només va elogiar el misticisme de Nervo, sinó que també hi havia un bell poema en prosa titulat «**Comentaris sobre poemes de Rabindranath Tagore**»; i Tagore va ser el primer home no europeu (era indi, de Calcuta) a guanyar el Premi Nobel de Literatura; ho va aconseguir ja l' de 1913, mentre que cap nord-americà ho va fer fins al 1930 ni cap africà fins al 1986; i va guanyar aquell Premi Nobel precisament per la seva poesia mística.

A continuació es reproduïx el seu poema '**El Torment**', que encapsula la seva maledicció mística i visionària.

EL TORMENT

Durant vint anys he estat enfonsat en la carn
—i la daga està calenta—
un vers enorme, un vers amb crestes
de la marea creixent.

Per albergar-lo submissivament, les meves entranyes
cansada de la seva majestat.
Amb aquesta pobra boca que ha mentit
S'ha de cantar?

Les paraules fugaces dels homes
els manca la calidesa
de les seves llengües de foc, de la seva vida
vacil·lant.

Com un fill, nodrit per la meua pròpia sang,
ell es manté,
i cap fill no ha begut mai més sang del pit
un úter de dona.

Un terrible regal! Una llarga, rosegadora tortura
que et fa udolar!
Ell que va venir per clavar-ho fins al meu moll de l'os
que tingui pietat!

Per honorar el costat místic de Gabriela Mistral, aquí teniu un poema d'un home que es pot considerar el més gran poeta diplomàtic espanyol de tots els temps: el basc Ramón de Basterra y Zabala.

DIU ROMANÇ ELS ASCETES

Castella, la Tebaida ardent.
Amb el cilici del penitent
i el piadós cordó al voltant de les cintura,
ésseres de brases, ànimes de foc,
habiten en la tranquil·litat mística,
els seus rostres girats cap als cels.

Fugint de tot allò que és dolç i tendre,
s'aboquen amb audàcia a l'eternitat,
sense esposa, mare ni germana.
Els rostres de la lluna,
les estrelles de la nit fosca,
de la grandesa arcana de Déu.

De la pau de les ànimes belles
i l'harmonia de les estrelles,
Crist, l'harmonitzador, és l'agent.

L'ordre del món com a previst
és Crist, Crist, Crist, Crist.
Castella, la Tebaida ardent.

I Gabriela, tot i que no era de Castella, era 'una ànima de foc', una 'mística' que 'fugia de tot allò que era dolç i tendre' per denunciar les injustícies del món. **Gabriela va ser, sobretot, la gran mística del segle XX en llengua espanyola** i, com a tal, una figura profundament incompresa.

Ni Ramón de Basterra va ser un profeta a la seva terra. Va morir als quaranta anys en un hospital psiquiàtric basc al 1928.

2.5. Tampoc Gabriela —com cap dona ha estat mai durant la seva vida— no va ser una 'profeta' ni 'a la seva pròpia terra' (Xile) ni en el seu domini (la poesia)

Mentrestant, el temps havia anat sanant les ferides d'un Xile turbulent i, quan Doris Dana va morir el novembre de 2006 i la seva neboda Doris Atkinson va donar l'obra completa de Gabriela Mistral al govern xilè —ja que la màgia existeix i les Amèriques són màgiques—, **aleshores una dona, una altra dona realment gran, ja era presidenta de Xile: Michelle Bachelet.**

Quan el llegat de Gabriela Mistral —més de 40.000 documents, recopilats amb amor per Doris Dana— va arribar a Xile el desembre de 2007, Michelle ja era presidenta, i el llegat de Gabriela es va poder rebre amb el reconeixement que es mereixia. Aquest llegat es conserva actualment als arxius de la Biblioteca Nacional de Xile.

Però abraçar un llegat, a mesura que s'acosta el final del 2007, d'una dona que va morir el 1957, no és el mateix que honrar-la. Ni tampoc va ser un honor rebre aquell Premi Nacional de Literatura, que li va ser atorgat al Xile el 1951 —reluctantment i amb retard— sis anys després del Premi Nobel. Tampoc ho va ser aquell primer doctorat honoris causa atorgat per la Universitat de Xile el 1954, també a contracor i amb retard, seguint els molts que ja havia rebut fins aleshores, començant pel que li va ser atorgat amb coratge pel Mills College d'Oakland (Califòrnia, EUA) el 1947, i seguit pels doctorats honoris causa de les universitats de Guatemala, Los Angeles (Califòrnia, EUA) i Florència (Itàlia), per esmentar només alguns de l'allau que va seguir l'atorgament del Premi Nobel.

No obstant això, **Xile encara no ha donat el reconeixement degut** a la joia nascuda del seu propi cor: Gabriela Mistral; **ni tampoc el món iberoamericà, inclosa Espanya**, malgrat aquella 'Antologia d'homenatge' del 2010, plena d'anàlisis de destacats experts, però en la qual hi falta una taula de continguts que llisti no només les anàlisis dels experts, sinó, sobretot, els poemes de Gabriela.

En canvi, el món més ampli, el món més extens, el món no iberoamericà —aquell món escandinau, aquell món anglosaxó, aquell món global— sí que coneix el valor de Gabriela; perquè, tot i que en molts casos no parlen espanyol i, per tant, es perden el millor de Gabriela, malgrat tot això, **van aconseguir copsar la seva essència, per valorar-la i honrar-la com es mereix: amb el Premi Nobel de Literatura el 10 de desembre de 1945.**

la Segunda Guerra Aquell mateix any, 1945, el 2 de setembre, la barbàrie més gran que la humanitat havia conegut fins aleshores **havia arribat oficialment a la seva fi: la Segona Guerra Mundial. I qui sap si aquell Premi Nobel, atorgat precisament l'any 1945, no va ser un acte a través del qual el món netejava el seu 'karma'** [un concepte indi de la Índia —no hindú, ja que el comparteixen jainistes i budistes— que essencialment significa 'deutes kàrmics pendents'] **cap a les dones del món** pels innombrables fills i filles que els van ser arrabassats durant aquella boja Segona Guerra Mundial, **atorgant —per primera vegada en la Història— el Premi Nobel de Literatura a una dona** i, a més, a una mística moderna que escrivia poesia en espanyol i que només havia estat una modesta cònsol durant dotze anys, però que havia estat una mestra extraordinària i sempre autodidacta. El cim de la serendipitat.

Una universitat privada, una de les primeres a Xile, també ha portat el nom de Gabriela Mistral des del 1981: **la Universitat Gabriela Mistral**.

3. CONCLUSIÓ: GABRIELA MISTRAL, LA GRAN MESTRA, CONSUL, DONA, POETA I MÍSTICA MODERNA – TOTS AMB LETRES MAIÚSCULES

I conclouré amb algunes reflexions personals.

Perquè l'honoració dels qui es mereixen ser honorats mai no cessi, vam voler honorar Gabriela Mistral, esforçant-nos almenys per honorar-la com ella es mereix, és a dir, sense prejudicis i amb gran amor.

Sento, i sempre he sentit, una forta connexió amb Gabriela Mistral. **Les nostres vides han estat guiades pels mateixos quatre principis dels quals he parlat fins ara:** néixer amb una vocació literària [el seu primer premi literari el va atorgar l'«la FECH », el meu, l'Institut Miguel Hernández d'Alacant]; ser mestres [he estat professor de llengua particular des dels 13 anys, ella, mestra des dels 16]; ser diplomàtics [Sóc diplomàtica des dels 26 anys i el meu primer destí a l'estranger va ser com a cònsul espanyola a Sofia; ella va exercir de cònsul xilena des dels 44 anys fins a la seva mort als 67]; i totes dues som místiques modernes i, com a tals, molt mal enteses per *l'establishment* dominat per homes que ens envolta: ella fins al 1957, quan va ser alliberada, i jo fins avui mateix.

També hem compartit un cinquè principi rector. I tot i que és molt menys evident que els anteriors, al meu parer és el més fonamental: totes dues hem tingut sempre el mateix objectiu: **denunciar les injustícies del món que ens envolta** i, a través d'aquesta denúncia, intentar **millorar** el nostre món, el món de tothom. **Aquell món que gairebé sempre ha pertangut a tothom, però gairebé mai a totes les dones.**

La Gabriela va intentar fer-ho a través dels seus poemes. I tot i que els seus poemes eren —i continuen sent— de sublim bellesa i exquisidesa, precisament perquè escrivia sobre, per a i en nom de les dones, i per als fills i filles d'aquestes dones, els anomenats homes «intel·ligents» del seu Xile natal la van criticar molt durament, titllant de «mal gust» airejar la roba bruta de les dificultats que afrontaven les dones, les noies i els nois.

I Gabriela Mistral va morir, poc abans de fer 68 anys. I si la Vida em concedís una vida tan llarga, voldria fer el mateix que ella: **lluitar i continuar lluitant, malgrat la manca de comprensió, pels drets d'aquells que no tenen veu** —nosaltres, que tenim el privilegi de tenir-ne una.

I jo, com a dona, i com a dona que ha patit molt; i com a dona que, malgrat això – o potser precisament per això – és, abans que res, una lluitadora per la llibertat, tal com ho va ser Gabriela, concloc, doncs, dient-vos la meva opinió sobre Gabriela: **Gabriela Mistral va escriure els versos més bonics que ningú ha escrit mai en llengua espanyola.**

Igual que **crec que Anne Sexton**, una altra dona de les Amèriques, de l'altra banda de l'Atlàntic, **va escriure els versos més bonics que ningú ha escrit mai en anglès.** Què té les Amèriques? Màgia, tanta màgia. I a Anne Sexton li van treure les seves dues filles i les van ingressar en hospitals psiquiàtrics separats, on les van donar en adopció; i va acabar suïcidant-se als 46 anys.

I conclouré amb un somni. **El meu somni és que cap noia, ni cap dona, mori a causa de crims d'honor o de feminicidi.** Espero poder lluitar amb entusiasme, cor i determinació —que és el que vaig aprendre de Gabriela Mistral— per posar-hi el meu granet de sorra.

BIBLIOGRAFIA

Aldebott Reyes, N: "Éxtasis Mágico", Editora Búho, Santo Domingo, 1999.

Associació d'Acadèmies de la Llengua Espanyola. «En Verso y Prosa. Antología de Gabriela Mistral». Imprès al Perú. 2010.

Belli, G: “Apogeo”, Visor Libros, Madrid, sisena edició, 2009.

Campoamor, C.: "La revolució espanyola tal com la veu un republicà", Ediciones Espuela de Plata, 2005.

Duque, A.: «Rimas en Claro. First Anthology of 20th-Century Diplomatic Poets», Dos Soles Publishers, Burgos, 2004 [és aquí on apareix el poema de Ramón Bastera y Zabala que reproduïxo en aquest text; i és una antologia que conclou amb un poema meu].

Mistral, G.: “Desolació”, Espasa Calpe S.A., sisena edició, 1983.

Neruda, P.: "Vint poemes d'amor. Cent sonets d'amor", Planeta, febrer de 1984.

Oliver Labra, C: "Error de Magia", Letras Cubanas, 2004.

Zweig, S.: "El món d'ahir", Acantilado, Barcelona, 2002.

Gerardo Hernández Roa: <https://villagrimaldi.cl/noticias/fallece-gerardo-hernandez-roa-sobreviviente-de-villa-grimaldi/>